

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.2

Аніщук В. В.,
кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри галузевих юридичних дисциплін
Черкаського факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІК КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

THE AGE OF CRIMINAL RESPONSIBILITY: COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS

Здійснено порівняльно-правовий аналіз законодавства зарубіжних країн щодо вікового цензу кримінальної відповідальності осіб. Розглянуто особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх, які зумовлені їхнім віком.

Ключові слова: вік кримінальної відповідальності, суб'єкт злочину, неповнолітня особа, кримінальна відповідальність, законодавство.

Осуществлен сравнительно-правовой анализ законодательства зарубежных стран в вопросе возрастного ценза уголовной ответственности лиц. Рассмотрены особенности уголовной ответственности несовершеннолетних, обусловленные их возрастом.

Ключевые слова: возраст уголовной ответственности, субъект преступления, несовершеннолетний, уголовная ответственность, законодательство.

Comparative legal analysis of legislation of foreign countries, regarding the age limit of criminal responsibility is carried out. The peculiarities of criminal liability of minors, that due to their age.

Key words: age of criminal responsibility, subject of the crime, minors, criminal liability, legislation.

Передумовою будь-якого законотворчого процесу, що відбувається з урахуванням сучасних наукових вимог, є порівняльно-правове дослідження регулювання тієї чи іншої проблеми в законодавстві зарубіжних країн. Своєю чергою це дає змогу виявити переваги та запозичити позитивні моменти правового регулювання, які успішно можуть трансформуватися в національне законодавство. Тому у контексті розгляду віку суб'єкта злочину як обов'язкового елемента складу злочину, доцільно розглянути, яким чином регламентований вік кримінальної відповідальності у законодавстві зарубіжних країн.

Питання, пов'язані з віком суб'єкта злочину досліджували й вивчали такі вчені Н.Л. Березовська, Ю.В. Баулін, В.М. Бородін, В.М. Бурдін, І.П. Васильківська, В.О. Глушков, Т.О. Гончар, Л.С. Дубчак, Я.М. Квітка, С.Г. Киренко, А.О. Клевцов, Н.Я. Ковтун, Н.М. Крестовська, Н.А. Орловська, О.О. Северін, В.Я. Тацій та ін.

Варто зазначити, що у кожній країні в різні часи вік кримінальної відповідальності встановлювався по-різному. Найменші вікові межі встановлені у деяких східних державах на рівні 7 років, наприклад, у Єгипті, Іраку, Ємені, Лівані тощо. Мінімальний вік кримінальної відповідальності у 13 років встановлений законодавством Франції, Узбекистану, у кодексах низки штатів США, у 14 років – у Болгарії, Норвегії, Німеччині, Японії, більшості країн СНД, у 15 років – у Данії, Швеції, Фінляндії тощо. Проте необхідно зауважити, що поняття «мінімальний

вік кримінальної відповідальності» та «загальний вік» не є тотожними та мають суттєві відмінності. Зокрема, загальний вік є вищим за мінімальний і в більшості випадків збігається з віком повноліття в державі. У переважній частині європейських країн загальний вік кримінальної відповідальності становить 16 років [3, с. 238].

Під час дослідження віку кримінальної відповідальності в зарубіжних країнах варто враховувати, що в межах однієї держави він може мати різні межі, які залежать від виду злочинів, ступеня їх суспільної небезпеки та інших чинників.

Так, зокрема, в кримінальному законодавстві Франції встановлено мінімальний вік кримінальної відповідальності у 13 років. Необхідно зазначити, що вперше французький законодавець зафіксував нижню вікову межу кримінальної відповідальності ще законом 1912 року, характеризуючи вік 13 років як вік абсолютної неосудності. Окрім того, особам, які не досягли 16-річного віку, не може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі. Варто звернути увагу на той факт, що Кримінальний кодекс Франції не врегульовує питання кримінальної відповідальності неповнолітніх, тому що не вважає суб'єкта злочину складовою частиною складу злочину, а отже, відносить це поняття до морального елемента злочинного діяння [4, с. 87].

Для врегулювання кримінальної відповідальності неповнолітніх у французькому кримінальному законодавстві діє спеціальний Ордонанс «Про непо-

внолітніх правопорушників», згідно з яким до неповнолітнього кримінальна відповідальність застосовується залежно від його віку, а характер заходів кримінально-правового впливу залежить від приналежності підлітка до тієї чи іншої вікової групи:

1) особи молодші 13 років – щодо них діє презумпція абсолютної неосудності, до них не можуть за жодних обставин застосовуватися будь-які санкції кримінально-правового характеру чи покарання.

2) особи віком від 13 до 16 років – щодо них також діє презумпція кримінальної невідповідальності, однак, через більш старший вік, більш високий рівень психофізіологічного та соціального розвитку неповнолітніх законодавством передбачена можливість застосування кримінальної відповідальності. Звичайно, враховуючи вік правопорушників, суди найчастіше обмежуються заходами безпеки, застосуванням заходів виховного характеру, а безпосередньо застосування покарання можливе в крайніх, обмежених випадках. Приміром, певні види покарання до цієї групи неповнолітніх не застосовуються: депортація, позбавлення громадянства, тих чи інших соціальних і політичних прав, довічного позбавлення волі тощо. Інші види покарання застосовуються також у зменшеній, обмеженій, пом'якшеній формі.

3) особи віком від 16 до 18 років – також можуть користуватися презумпцією кримінальної невідповідальності, а форми та межі кримінального покарання для них зазвичай залишаються на розсуд суду. Стосовно таких молодих громадян широко застосовуються заходи виховного впливу [4, с. 240].

Щодо віку кримінальної відповідальності в Німеччині, то за німецьким кримінальним положенням із 14 до 16 років діє принцип «кримінальної невідповідальності». Цей принцип означає, що до вказаної категорії осіб застосовуються не покарання, а заходи виховного впливу. Крім того, Закон Німеччини про суспільну допомогу 1961 року встановив, що питання кримінальної відповідальності осіб віком від 16 до 18 років регулюється Законом Німеччини про відправлення правосуддя у справах неповнолітніх від 4 серпня 1953 року, а особи від 18 до 21 року належать до категорії молоді та до них застосовується Закон 1953 року тоді, коли вчинене ними правопорушення типово молодіжне. Для розгляду кримінальних справ неповнолітніх до системи загальних судів включені як самостійні підрозділи суди у справах неповнолітніх, яким підсудні справи про злочини, вчинені особами у віці від 14 до 18 років [1, с. 172].

Дещо схожу ситуацію можна спостерігати і в італійському кримінальному законодавстві, яке суб'єктом злочину визнає осудну особу, яка досягла 14-річного віку. Проте система застосування покарань до неповнолітніх злочинців від 14 до 18 років є дещо м'якшою порівняно з кримінальною відповідальністю дорослих.

На відміну від кримінального права континентальних європейських держав і законодавчого закріплення віку, з якого застосовується кримінальна відповідальність, загальне англійське кримінальне право не дає чітких вікових настання такої відповідальності. Відповідно до прецедентного права кримінальна відповідальність у ранній історичний період наступала з 8 років, натепер нижня вікова межа визначається на рівні 10 років, а до повної кримінальної відповідальності можуть бути притягнуті лише особи, які досягли 17-річного віку [7, с. 91].

Варто зазначити, що в США регламентація віку кримінальної відповідальності як ознаки осудності особи характеризується особливостями в кожному штаті. Зокрема, кримінальне законодавство деяких штатів вік кримінальної відповідальності взагалі не встановлює, а питання про нижню вікову межу вирішується судом у кожному конкретному випадку. За загальним правом особа, яка не досягла 7-річного віку, не несе кримінальної відповідальності, а з 14 років відповідає за свої діяння в повному обсязі. Хоча у період з 7 до 14 років особа презюмується «нездатною» вчиняти злочин.

У частині штатів у кримінальних кодексах все ж міститься конкретний мінімальний вік кримінальної відповідальності. Наприклад, Зразковий КК встановлює його в межах 16 років, КК Мінесоти – 14 років, КК Колорадо та Луїзіани – 10 років, КК Джорджії та Іллінойсу – 13 років, КК штату Нью-Гемпшир і КК Техасу – 15 років [2, с. 114].

У Кримінальному кодексі штату Нью-Йорк загальний вік кримінальної відповідальності встановлено на рівні 16 років, за тяжке вбивство другого ступеня з 13 років, за просте вбивство першого ступеня, згвалтування, викрадення людини, підпал, напад першого ступеня з 14-15 років. У даному випадку варто зазначити, що тяжке вбивство першого ступеня і в багатьох штатах, і на федеральному рівні карається смертною карою, яка може призначатися і неповнолітньому. Справи про злочини неповнолітніх розглядаються тільки в порядку делінквентного процесу у судах неповнолітніх, які становлять особливу частину судів загальної юрисдикції. Цим судам зазвичай підсудні справи щодо осіб у віці 16 років, хоча в низці штатів ними розглядаються справи осіб до 14 років, а діяння, вчинені особами після досягнення 14-річного віку, розглядаються вже в порядку загального провадження [4, с. 241].

Таким чином, у кримінальному законодавстві країн світу регламентація віку кримінальної відповідальності має певні особливості. Зокрема, у зарубіжних країнах немає єдиного мінімального віку кримінальної відповідальності – він варіюється від 7 до 16 років і встановлюється, як правило, залежно від уявлень суспільства щодо осудності неповнолітніх і малолітніх осіб у певний період часу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Матишевський П.С. Кримінальне право України. Загальна частина. К.: А.С.К., 2001. 352 с.
2. Оганесян Р.Л. Возраст уголовной ответственности в уголовном праве зарубежных стран. Вектор науки ТГУ. 2009. № 2(5). С. 113–115.
3. Сапожнікова О. Пропозиції щодо зменшення мінімальної вікової межі кримінальної відповідальності в Україні. Вісник Академії адвокатури України. 2008. Число 2. С. 63–67.
4. Сергатий М.О. Визначення віку кримінальної відповідальності у кримінальному праві зарубіжних країн / М.О. Сергатий, М.А. Лавренко. Держава та регіони. Сер. Право. – 2012. – Вип. 2. – С. 238–242.
5. Смаглюк О.М. Досягнення віку кримінальної відповідальності як ознака неповнолітнього суб'єкта злочину / О.М. Смаглюк, А.А. Павловська. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 2. С. 181–186.
6. Тацій В.Я. Кримінальне право України: Загальна частина. К.: Юрінком Інтер-право, 2002. 416 с.
7. Хохлова І.В. Кримінальне право зарубіжних країн (в питаннях та відповідях) / І.В. Хохлова, О.П. Шем'яков. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 256 с.
8. Чубарев В.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. К.: Правові джерела, 2002. 381 с.